

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ІСТОРІЇ

Підготовка висококваліфікованих професіоналів завжди залишається найважливішою задачею вищої школи. Молода людина за час навчання повинна набути такої сукупності якостей, завдяки яким вона може бути конкурентноспроможною на ринку праці. Сучасні вимоги до підготовки фахівця передбачають оволодіння ним професійно-комунікативною компетентністю. Головним у розробці нормативних вимог у галузі вищої освіти європейські країни вважають компетентність випускників вищих навчальних закладів. Компетентнісна модель передбачає заміну академічних норм оцінювання зовнішньою оцінкою професійної та соціальної підготовленості випускників, тобто орієнтація робиться не на процес навчання, а на результат освітнього процесу – готовність випускника до подальшої професійної діяльності. Необхідність розгляду проблем вітчизняної освіти з точки зору компетентнісного підходу викликана загальноєвропейською й світовою тенденцією інтеграції й інтернаціоналізації світової вищої освіти. Досить вагомим, як зазначає І. Зимня, є те, що реформування освіти (упровадження диференційованого багаторівневого навчання, збільшення номенклатури спеціальностей, розширення мобільності студентів і викладачів) передбачає певну термінологічну уніфікацію. Це зокрема стосується понять "професійна компетентність" і "професійно-комунікативна компетентність" [4: 9], що й є предметом нашого дослідження.

Проблема формування професійно-комунікативної компетентності висвітлюється в роботах Н. Бібік, В. Болотова, Ю. Варданяна, О. Винославської, Р.В'язової, О. Земкої, І. Зимньої, А. Маркової, М. Пентилок, Н. К. узьміної, О. Семеног, Т. Симоненко, І. Родигіної та ін. Незважаючи на чималу кількість наукових розвідок із зазначеної теми, проблема формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх політологів та істориків ще не була предметом окремого наукового дослідження, що й зумовило вибір теми статті.

Мета статті – розкрити особливості формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх політологів та істориків як однієї з визначальних складових підготовки фахівців у контексті сучасної європейської освіти. Для реалізації поставленої мети визначили такі завдання: проаналізувати різні підходи щодо визначення дефініцій "компетенція" й "компетентність"; окреслити основні складові професійної компетентності за вимогами сучасної європейської освіти; розкрити сутність професійно-комунікативної компетентності майбутніх політологів та істориків; проаналізувати умови, що впливають на її розвиток та визначити шляхи формування.

Складність дослідження проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців можна пояснити тим, що у вітчизняних та зарубіжних наукових розробках існують різні підходи й тлумачення змісту і структури понять "компетенція" "компетентність", "комунікативна компетентність", зокрема "професійно-комунікативна компетентність".

Наразі на сторінках науково-педагогічних видань ведеться дискусія щодо співвідношення понять "компетенція"/"компетентність". Деякі вчені (Л. Петровська, О. Кузьменко та ін.) пропонують трактувати поняття "компетенція" та "компетентність" як синонімічні. Однак, на нашу думку, ці поняття треба розрізняти. Розглянувши основні підходи до їх розуміння, за основу ми беремо визначення І. Родигіною, яка компетенцію розглядає "як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, які є заданими до відповідного кола предметів і процесів та необхідними для якісної продуктивної дії по відношенню до них [7: 17]. Поняття "компетентність" – як "складне *особистісне* утворення, яке складається зі знань, умінь і навичок, що дозволяє людині успішно функціонувати в суспільстві та інтегруватися в нього (Г. Мельниченко) [3: 97]", тобто це соціальна зрілість людини, психічна готовність до певного виду діяльності. У контексті нашого дослідження вважаємо більш прийнятним термін "компетентність", тобто ми орієнтуємося на реально сформовані особистісні якості майбутнього фахівця.

Досить популярною є формула компетентності особистості, за якою "компетентність = мобільність знань + гнучкість методу + критичність мислення" [7: 29], тобто основними складовими компетентності є, по-перше, засвоєння знання, які людина може самостійно здобути та використати в будь-якій, навіть нестандартній ситуації; по-друге, визначення шляхів і методів здобуття знань; по-третє, адекватне оцінювання власних можливостей, знань й умінь. Наведеною формулою можна скористатися й для аналізу професійної компетентності, оскільки на сучасному етапі професіонал розглядається як "цілісний суб'єкт, активний, вільний і відповідальний у проектуванні, утворенні та творчому перетворенні власної діяльності" [11: 18].

Критерієм якості підготовки випускника вищої школи виступає професійна компетентність. Міжнародний департамент стандартів з навчання та освіти розглядає поняття професійної компетентності як "спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу [11: 18]". У вітчизняній науці нам найбільше імпонує визначення О. Семеног, за яким професійна компетентність – це "вже існуюча якість, реальна демонстрація набутих знань і відповідних умінь, навичок людини як суб'єкта професійної діяльності, володіння нею відповідними компетенціями і здатність їх застосовувати у відповідних професійних ситуаціях" [8: 60].

Існує багато підходів до окреслення структури професійної компетентності, серед яких виділяють такі компетентності/компетенції: ціннісно-сміслова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова, особистого самовдосконалення (А. Хуторський); проектувальна, інформаційна, організаторська, комунікативна та аналітична (Н. Уйсімбаева). Як ми бачимо, пропонують виділяти різні структурні елементи поняття "професійна компетентність", але беззаперечно одним із компонентів називають *комунікативну* компетентність. Отже, спеціаліст будь-якого фаху, оволодіваючи професійною компетентністю, має сформувати й комунікативну, зокрема це стосується фахівців з політології та історії.

Діяльність майбутнього політолога та історика тісно пов'язана з інтенсивною міжособистісною взаємодією людей, які вступають між собою в різноманітні ділові стосунки. Дуже часто ефективність спільної діяльності повністю залежать від

того, наскільки успішним виявився процес комунікації, що її супроводжував. Тому комунікативна функція діяльності тісно плетена в реалізацію всіх інших функцій, вона виступає засобом реалізації, а оволодіння нею є суттєвим фактором ефективності професійної діяльності. Ефективність як ділового, так й особистісного спілкування визначається комунікативною компетентністю всіх учасників спілкування. Кожна професія висуває специфічні вимоги до комунікативної компетентності фахівця та особливості її застосування в різних професійних ситуаціях. Комунікативна компетентність майбутнього політолога або історика є провідною, оскільки вони належать до фахівців гуманітарного профілю. Загальновідомо, що гуманітарії повинні мати багатий словниковий запас, уміти правильно його використовувати, характеризуватися широтою пізнавальних інтересів, ерудованістю. Політолог або історик – це професії, які належать до системи "людина – людина", тому їх діяльність не можна розглядати ізольовано від основ комунікації. Обов'язковою вимогою до професій цього типу є прагнення до спілкування, уміння легко вступати в контакт з незнайомими, стійке гарне самопочуття при роботі з людьми, володіння мовою, мімікою, жестами, розвиненим мовленням, уміння слухати, здатність знаходити спільну мову з різними людьми, уміння переконувати й знаходити компроміс у стосунках між людьми [10: 338].

Одночасно комунікативна компетентність є інтегральною якістю особистості майбутнього політолога або історика, оскільки синтезує в собі загальну культуру спілкування та специфічні прояви в професійній діяльності. Зазначена компетентність вимагає чіткого орієнтування в професійній ситуації й вибору саме тих засобів комунікації, що є найбільш ефективними. Провідною діяльністю фахівця з політології або історії є ведення наукових дискусій, консультування політичних та громадських діячів, виступи в ЗМІ, тому він повинен володіти літературним мовленням, знати мовний етикет, норми використання вербальних і невербальних засобів комунікації, особливостей їх використання в різних ситуаціях, бути оратором, який володіє прийомами правильного, логічного, переконливого мовлення, що в подальшому впливатиме на престиж і конкурентоспроможність фахівця.

Для аналізу поняття "професійно-комунікативна компетентність" треба звернутися до поняття "комунікативна компетентність", оскільки лише при окресленні останнього поняття можна виходити на розуміння першого. Лінгвісти поняття "комунікативна компетентність" розглядають як "сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також знань вербальних і невербальних засад інтеракції, умінь їх ефективного застосування в конкретному спілкуванні в ролі адресанта й адресата [2: 124]", методисти – "як здатність людини встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими індивідами [1: 14]". Така компетентність не лише складається із сукупності знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування, а й припускає вміння змінювати глибину й коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим партнерами по спілкуванню.

Більшість науковців погоджуються з тим положенням, що поняття "професійно-комунікативна компетентність" є вужчим, оскільки критерії професійної діяльності майбутнього фахівця зумовлюють наявність в адресанта мовлення (політолога чи історика) ряду комунікативних умінь, що можуть бути характерні та обов'язкові тільки для цього виду діяльності [9: 39].

За основу класифікації професійно-комунікативної компетентності майбутнього політолога та історика ми взяли модель, запропоновану лінгводидактом Т. Симоненко та психологом П. Черевко. У нашому дослідженні пропонуємо розглядати такі компоненти комунікативної компетентності, як:

- лінгвістичний (оволодіння мовою спілкування на основі знань про її структуру та особливості функціонування, володіння професійним словником);
- когнітивний (теоретичні знання з психолінгвістики, комунікативної лінгвістики, риторики);
- предметний (уміння знаходити, аналізувати, синтезувати необхідну для певної професійної ситуації інформацію);
- прагматичний (забезпечує продукцію, сприйняття, аналіз і корекцію власного та чужого мовлення);
- технічний, або поведінковий (оволодіння технікою вербальної та невербальної комунікації, ситуативна адаптивність у професійно значущих ситуаціях, уміння конструктивного розв'язування конфліктів);
- емоційно-оцінний (урахування мотивів вибору професії, інтерес та схильність до вибраного фаху) [9: 12].

Аналізуючи професійно-комунікативну компетентність, розмежовуємо компетентність, що формується під час навчання у вищій школі на рівні бакалавра/магістра та компетентність, якої набувають в подальшій професійній діяльності.

Увесь процес розвитку професійно-комунікативної компетентності майбутнього фахівця у вищій школі, на думку О. Ільченко, можна умовно поділити на три етапи: визначення мети, сам процес навчання та підсумкове оцінювання [6: 6]. Найбільшої уваги потребує перша стадія, коли визначаються основні вимоги до фахівця. Саме це закладено в освітньо-професійній характеристиці, яка й є по суті переліком компетенцій фахівця, та в галузевому стандарті вищої освіти підготовки фахівців щодо професійно-комунікативної компетентності. В останньому документі зазначено, що студенти повинні:

- використовуючи принципи професійного спілкування на рівні сучасної української літературної мови, здійснювати спілкування з учасниками трудового процесу;
- в умовах усних ділових контактів з використанням прийомів і методів усного спілкування і відповідних комунікативних методів застосовувати прагматичну компетенцію з метою ефективного використання професійних завдань;
- у виробничих або побутових умовах за допомогою відповідних методів вербального спілкування здійснювати регламентування спілкування та ефективне слухання, використовувати мовленнєвий етикет, структурувати тексти, готуватися до публічного виступу, застосовувати певні форми проведення дискусій [5: 28].

Визначення основних комунікативних умінь і навичок студентів дає змогу чітко окреслити професійно-комунікативну компетентність майбутнього фахівця з політології та історії. Але проблема формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців з політології та історії нині ще не розв'язана. Зменшення годин на соціально-гуманітарні дисципліни, багатопредметність, переважно лекційний шлях пізнання – все це позначається на фундаментальності професійної підготовки, зокрема професійно-комунікативної, практичних умінь, навичках і здібностях майбутнього фахівця, знижує пізнавальну активність, що порушує основу майбутньої творчої професійної діяльності, реалізація якої можлива лише за умови високого рівня сформованості професійно-комунікативної

компетентності.

Ще одним складним моментом є те, що, на жаль, кваліфікаційна характеристика бакалавра/магістра, не збігається з характеристикою фахівця-випускника, якого потребують роботодавці, оскільки компетентність тісно пов'язана із певним професійним досвідом, якого випускники не набувають протягом навчання у вищій школі. Саме тому на сучасному етапі є досить актуальною побудова компетентнісних освітніх характеристик майбутніх спеціалістів.

Побудова системи професійно-комунікативної підготовки фахівців з політології та історії у вищій школі вимагає звернення до нових підходів, орієнтованих на міждисциплінарний синтез та інтеграцію, розгляду "синергетичних систем (з гр. *sinergia* – "сприяння", "співробітництво") [8: 28]". Саме синергетика дає можливість здійснити перегляд існуючих підходів і методів навчання, інтеграцію навчальних курсів, урахування принципів наступності й перспективності, на що ми й пропонуємо спиратися при формуванні професійно-комунікативної компетентності студентів-політологів та істориків. Застосування системного підходу, на чому ґрунтується синергетика, дає можливість визначити, що формування зазначеної компетентності можливе в процесі реалізації навчального плану та навчально-виробничої практики студентів.

Ураховуючи принцип наступності і перспективності, що є базовим поняттям неперервної мовної освіти, пропонуємо розглянути чотири етапи формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців з політології та історії:

1. Допрофесійна підготовка (забезпечується введенням профільного навчання в середніх загальноосвітніх школах, підготовчими відділеннями вищих навчальних закладів).
2. Мовна й комунікативна підготовка в процесі викладання курсу "Українська мова за професійним спрямуванням".
3. Формування комунікативної компетентності у процесі засвоєння загальнонаукових дисциплін.
4. Професійно-комунікативна підготовка у процесі засвоєння фахових дисциплін.
5. Удосконалення професійно-комунікативної компетентності під час навчання в магістеріумі.

Зважаючи на викладене, можемо зазначити, що для успішного формування професійно-комунікативної компетентності основоположним також є врахування таких умов:

1. Високий рівень володіння змістом мовної та мовленнєвої компетенції. Орієнтація діяльності студента на глибинні знання з української літературної мови, риторики, комунікативної лінгвістики означає, що знання спеціаліста з вищою освітою будуть системними, бо тільки через системність можна прогнозувати відповідний розвиток в особистій діяльності майбутнього фахівця.

2. Орієнтація студентів на засвоєння змісту, форм і засобів майбутньої професійної діяльності, що можливе лише при активному застосуванні принципу міжпредметних зв'язків. Процес набуття знань, умінь і навичок, а головне – досвіду, повинен відбуватися через залучення до професійної культури, завдяки чому й буде сформована професійно-комунікативна компетентність майбутнього фахівця.

Таким чином, розглянувши сутність професійно-комунікативної компетентності, шляхи та умови її формування, відзначаємо її високу ефективність та необхідність у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з політології та історії. Розвиток саме цієї компетентності – одне з першочергових завдань вищої професійної освіти.

Перспективами подальшої наукової діяльності з проблеми формування професійно-комунікативної компетентності є розробка і впровадження у навчальний процес активних технологій з метою формування означеної компетентності майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Александрова С.А.* Професійно-комунікативна компетентність: Тексти лекцій / Александрова С.А. – Харків: ХНАКМГ, 2008. – 40 с.
2. *Бацевич Ф.С.* Основи комунікативної лінгвістики: підручник Ф.С. Бацевич. – К.: Видавн. центр "Академія", 2004. – 344 с.
3. *Земка О.І.* Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів української мови і літератури (на матеріалі вивчення літературознавчих дисциплін) // Науковий вісник Миколаївського держ. університету: Зб. наук. пр. – Випуск 20: Педагогічні науки. – Том 1. – Миколаїв: МДУ, 2008. – С. 95-101.
4. *Зимняя И.А.* Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
5. Інформаційний вісник. – 2003. – № 11. – С. 27-28.
6. *Ильченко О.А.* Компетентностный подход к формированию стандартов профессионального образования / Ильченко О.А. // Открытое образование. – 2004. – №4. – С. 4-8.
7. *Родигіна І.В.* Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І.В. Родигіна. – Х.: Вид. група "Основа", 2005. – 96 с.
8. *Семенов О.М.* Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія / О.М. Семенов. – Суми: ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2005. – 404 с.
9. *Симоненко Т.* Лінгводидактичні засади формування професійної комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Симоненко Т. // Українська мова і література в школі. – 2006. – №6. – С. 39-41.
10. *Столяренко Л.Д.* Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие / Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – С. 332-348.
11. *Усімбаєва Н.* Розвиток професійної компетентності – шлях до підготовки висококваліфікованих фахівців / Н.Усімбаєва // Рідна школа. – 2006. – №9. – С. 17-19.
12. *Черевко В.П.* Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Черевко В.П. – К., 2001. – 20 с.

Подано до редакції 12.08.09.

У статті розглядається сутність, шляхи та умови формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців з політології та історії, урахувавши сучасні тенденції в освіті.

Ключові слова: формування, компетентність, професійно-комунікативна компетентність.

Т.А. Денищич

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ПОЛИТОЛОГИИ И ИСТОРИИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается сущность, пути и условия формирования профессионально-коммуникативной компетентности будущих специалистов по политологии и истории, учитывая современные тенденции в образовании.

Ключевые слова: формирование, компетентность, профессионально-коммуникативная компетентность.

T.A. Denishchich

FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PROSPECTIVE SPECIALISTS IN POLITICAL SCIENCE AND HISTORY

SUMMARY

The article considered the essence, ways and conditions of forming professional communicative competence of prospective specialists in Political Science and History due to modern tendencies in education.

Keywords: formation, competence, professional communicative competence.
